

Lytton Strachey

**Regina Elisabeta I
și contele de Essex**

Prefață

(LYTTON STRACHEY, BIOGRAF AL REGINELOR VICTORIA ȘI ELISABETA I)

Creator al biografiei moderne cu caracter analitic și introspectiv, critic subtil al epocii elisabetane, al culturii franceze sau al civilizației din veacul al XVIII-lea european – perioadă pe care o îndrăgise până la pasiune –, **Lytton Strachey** (1 martie 1880 – 21 ianuarie 1932) este unul dintre cei mai valoroși prozatori britanici ai secolului al XX-lea.

Figură complexă, înzestrată cu multiple însușiri de poet, istoric, biograf, eseist, critic și erudit, Strachey s-a manifestat permanent ca îndrumător de conștiințe și interlocutor subtil, atât în perioada studiilor universitare la Trinity College din Cambridge, cât și în etapa primei maturități, când frecventa cercul scriitoarei Virginia Woolf din cartierul londonez Bloomsbury, sau chiar mai târziu, în cadrul somptuos de la conacul Garsington, de lângă Oxford, ca invitat al mecenatului Philip Morrell¹, unde un număr de literați, artiști sau filozofi își confruntau liber opiniile.

Și totuși, pentru posteritate, numele autorului *Reginei Victoria* (1921) și al *Reginei Elisabeta I și contele de Essex* (1928) rămâne legat, îndeosebi prin redarea vieților celor două regine celebre ale Marii Britanii, de *genul biografic*. Acest mare **istoric-artist** a creat astfel o formă de expresie

¹ Phillip Morrell (1870–1943), om politic liberal, prieten cu Lytton Strachey.

literară, deosebit de plastică, *la răscrucea științelor umaniste*, oscilând în decursul vremurilor între document și acumulare faptică, între compilație și beletristică, între convenționalismul tradițional și adevărul vieții. Strachey stabilește o punte de legătură între istorie și artă, își zugrăvește protagoniștii ca și personajele secundare de pe pozițiile unei estetici proprii, unde originalitatea viziunii se împletește cu tehnica execuției, iar dozarea luminilor cu știința detaliilor, în așa fel încât însuflețește fizionomia istovită a biografiei tradiționale chemând-o la o nouă viață.

Încă din 1918, cu ocazia publicării biografiei *Personalități de seamă din epoca victoriană*, considerată de criticii literari ai epocii ca o reușită pe plan literar, și totodată o noutate pe cel istoriografic, Strachey se poziționase, în prefața cărții, ca un revoluționar al acestui gen beletristic, care fusese conceput încă din Antichitate și cultivat de anumite cercuri cărturărești din societatea modernă britanică: „*Arta biografiei pare să treacă în Anglia printr-o perioadă nefastă*“, afirma Strachey. „*Cea mai delicată și umană din ramurile artei e lăsată pe mâna truditivilor de literatură; nu ne dăm seama că e poate tot atât de greu să așterni pe hârtie o viață de om, pe cât e dificil s-o trăiești...*“ Înaintea dilemei dacă biografia trebuie să se angajeze pe făgașul „*științei*“ sau pe acela al „*artei*“, Strachey nu are ezitări, optând cu hotărâre pentru a doua alternativă și venind cu argumente convingătoare în sprijinul tezei sale.

Strachey se desprinde de standardele moralei victoriene

În pofida blazonului său genealogic, cu rădăcini adânc înfipite în trecutul istoric al Angliei, Lytton Strachey, departe

de a cunoaște rigoarea puritană sau morala rigidă, specifice *epocii victoriene*², s-a bucurat în copilărie și în adolescență, alături de cele douăsprezece surori și frați ai săi, de o educație relativ emancipată pentru vremea respectivă, mai puțin strictă și mai apropiată de concepțiile liberale. Mai mult chiar, grație influenței mamei sale, scriitoarea eseistă de mare talent Jane Maria Strachey, care reunea în jurul ei scriitori confirmați precum Virginia Woolf, Arthur Waley sau E.M. Foster, în cadrul familial a predominat gustul pentru literatură și în special pentru cultura franceză, în vădită contradicție cu mentalitatea dominantă a epocii, înclinată mai degrabă către spiritul și ordinea germane.

Totuși, era cu neputință ca un asemenea climat, tipic victorian, să nu-și lase amprenta asupra vârstei fragede a lui Strachey, iar apoi, să nu influențeze concepțiile scriitorului ajuns la maturitate. În 1922, când Lytton Strachey evoca într-o retrospectivă autobiografică vechea și încăpătoare casă părintească londoneză din cartierul Lancaster Gate, la nord de Kensington Gardens, Lytton Strachey rămâne încă fascinat de acel fabulos microcosmos familial. Tatăl său, locotenentul general Sir Richard Strachey, ofițer în forțele armate coloniale britanice, era o personalitate bine integrată în societatea Marii Britanii, care deținea atunci supremația colonială și maritimă, în timp ce Germania pe aceea continental-europeană, după capitularea Franței la Sedan în 1870. Memoria afectivă a scriitorului îl împiedica însă să se desprindă rapid, așa cum ar fi dorit, față de un trecut pe care-l detesta, într-atât era de impregnat de atmosfera socială și culturală.

² Chiar dacă epoca victoriană desemnează domnia reginei Victoria, între 1837 și 1901, mulți istorici consideră începutul acestei perioade în 1832 prin Actul Reformei.

În devenirea literară a scriitorului, farmecul și uimirea primei vârste s-a modificat însă treptat într-o atitudine de împotrivire, de refuz, ba chiar de ostilitate împotriva spiritului întregii epoci victoriene, ai căror fragilități, contradicții și absurdități îi apăreau tot mai evidente.

Strachey elaborează o nouă metodă de cercetare istorică

Lecturile variate și ambițioase ale tânărului Strachey se îndreptau îndeosebi asupra operelor unor autori precum Tucidide, Tacit sau Gibbon pe care-i consideră maștrii săi, fără să-i neglijeze pe marii memorialiști – Boswell, Ritz sau Saint-Simon – cu nesecele lor resurse pentru intelectul oricărui istoriograf. Ceea ce îl atrăgea pe Strachey în toate aceste opere era interesul față de ființele umane, aprinsa convingere că o identificare a curentelor de opinie pune la îndemâna cercetătorului cheia personalităților de seamă dintr-o epocă dată, că lămurirea celui mai simplu caracter însemna o îndeletnicire deosebit de dificilă, fapta omească fiind complexă, enigmatică, multiformă. Conștiința creatoare a lui Strachey îl îndeamnă la rându-i să exprime propriul crez umanist în prefața cărții *Personalități de seamă din epoca victoriană*: „*Ființele umane sunt prea însemnate în ele însele ca să fie privite doar ca simple mărturii ale trecutului. Există în ele o valoare independentă de orice desfășurare în timp; ea e de ordinul eternității și trebuie să fie apreciată ca atare*“.

Cu tot respectul său pentru domeniul istoriei, pentru care avea înclinații și pregătire deosebite, Strachey evită „știința pură“ când e vorba de biografie, căutând participarea activă a

sensibilității și imaginației, pentru a da faptelor în sine, o semnificație și un interes uman. Astfel, în genul biografic, acolo unde curgeau până atunci două curente paralele – adevărul istoric și adevărul psihologic –, are loc prin lucrările lui Strachey o contopire într-un unic șuvoi.

Strachey pune din ce în ce mai mult accentul pe criterii precum veridicitatea, selecția judicioasă și existența unui punct de vedere în cadrul demersului istoric, fără de care nicio operă nu e viabilă. Formulările sale sunt uneori categorice, dacă nu chiar sentențioase: „Spre a făuri un istoric, trei lucruri sunt indispensabile – facultatea de a absorbi faptele, capacitatea de a le expune și un punct de vedere“. Pentru Strachey era de la sine înțeles că trebuie să existe o „perspectivă“ a evenimentelor, așa cum există pentru pictor o perspectivă a peisajului și un unghi al portretului, pentru că „istoria nu constituie o acumulare de fapte, ci scoaterea în evidență a relațiilor dintre ele. Când i se reproșă lipsa de detașare necesară, indispensabilă unui istoric, silit altminteri să examineze faptele prin prisma unor idei preconcepute în care și-ar face loc și afectivitatea autorului, sub forma simpatiei sau antipatiei, Strachey argumenta: *„Alegerea unui punct de vedere nu implică câtuși de puțin sentimentul de simpatie, adică de afinitate față de o anumită temă. S-ar spune chiar că o astfel de alegere presupune tocmai contrariul. Fapt destul de ciudat în multe cazuri, istorici importanți s-au aflat într-un fel de antagonism cu propriul subiect“*. Ba chiar proclama propria libertate de spirit în cadrul operei biografice, adoptând o atitudine imparțială și detașată față de evenimente și oameni, conform aforismului „Nu impun nimic, nu propun ceva anume, ci numai expun“.

Probabil că tocmai disputa creată în jurul unor astfel de probleme a determinat conducerea Colegiului Trinity din Cambridge să nu-i acorde lui Strachey titlul de agregat, deși teza despre Warren Hastings³ se bucurase de justificate aprecieri.

Nevoit să renunțe la cariera universitară, Strachey se retrage la reședința familială, consacându-se în anii următori activității scriitoricești. Sănătatea șubredă, ca și exigenta conștiință artistică a scriitorului nu i-au îngăduit să facă dovada talentului său decât în perioada maturității, adică în deceniul 1918–1928, când au fost publicate lucrările *Eminent Victorians (Personalități de seamă din epoca victoriană)*; *Queen Victoria (Regina Victoria)* și *Elisabeth and Essex – A tragic history (Regina Elisabeta I și contele de Essex)*.

Două lucrări majore: *Regina Victoria* și *Regina Elisabeta I și contele de Essex*

Prin biografiile *Regina Victoria* și *Regina Elisabeta I și contele de Essex*, Strachey nu viza simpla informare a cititorului sau ușorul lui divertisment, ci dorința de a exprima lumea dramatică a istoriei prin gândurile și sensibilitatea sa personală, ceea ce răspunde calității veritabile a artistului. Autorul acestor biografii de seamă devenise purtătorul de cuvânt și, poate, emblema generației post-victoriene, răzvrătită împotriva predecesorilor săi, ale căror valori căzuseră în desuetudine.

³ Warren Hastings (1732–1818), om politic britanic, primul guvernator general al Indiei britanice (1774–1785), acuzat în mod abuziv printr-un proces de corupție, apoi achitat.

Valoarea acestor două biografii consta mai ales din analiza subtilă și riguroasă a raporturilor care unesc, opun sau întretaie destinele unor personalități precum Disraeli și Gladstone, Bacon și Essex (Robert Devereux). Chiar și tablourile istorice, ca de pildă conspirația lui Essex, sunt realizate artistic, viguros orchestrate, în care luptele de influență, conflictele de interese, ciocnirile de caracter arată legătura strânsă dintre imprezibil și ineluctabil. Cititorul are senzația că a participat la existența oamenilor de acțiune, Essex sau Raleigh, Elisabeta I sau Florence Nightingale, regina Victoria sau prim-miniștrii Melbourne, Palmerstone, Disraeli ori Gladstone.

Regina Elisabeta I și contele de Essex: o tragedie istorică sublimată

Abordând cu concizie, în *Regina Elisabeta I și contele de Essex*, o perioadă mai îndepărtată decât cea victoriană pe care o trăise, perceptibilă numai pe baza documentelor și scriptelor, Strachey se află de această dată lipsit de suportul psihoafectiv de care beneficiaseră cărțile sale precedente.

Biograf conștiincios, fără să cadă însă în pedanteria acumulării factice, Strachey a cercetat totalitatea textelor referitoare la epoca elisabetană. Nicio apreciere, conversație sau trăsătură portretistică nu e gratuită sau imaginară în carte, ci dimpotrivă, întemeiată pe riguroase referințe. Firește, credincios crezului său estetic, Strachey triază, decantează și reține cu aceeași scrupuloasă atenție din enormul material documentar pe care l-a avut la dispoziție, ceea ce i s-a părut mai caracteristic, punând accentul pe anumite aspecte ale peripețiilor sau personajelor.

Față de scrierile sale anterioare, *Regina Victoria*, de pildă, în *Regina Elisabeta I și contele de Essex*, autorul se preocupă într-o mai mare măsură de introducerea elementului dramatic în construcția biografiei. Nimic surprinzător dacă ne gândim că scriitoarea Virginia Woolf, care-l cunoscuse pe Strachey încă din anii tinereții și intuisese natura lui profundă, remarcă într-un articol din 1939 că biografiile sale erau reacția unui dramaturg frustrat. Există în biografia *Regina Elisabeta I și contele de Essex* o gradație dramatică în desfășurarea acțiunii, ca și menținerea unei atmosfere de tensiune în relațiile dintre personaje care apar crispate, aspre, cu reacții imprevizibile și nu arareori bizare în manifestările lor.

Personalitatea lui Essex apare interesantă și luminoasă, așa cum mulțimile elisabetane îl vedeau ca pe o încarnare a cavalerilor din epopeile medievale, un Lancelot, Perceval sau chiar regele Arthur. S-ar zice că autorul a redat, dincolo de simbolul realității, aspirația vagă, inconștientă a celor mulți, care năzuiau, în definitiv, la brațul de fier al unui bărbat alături de femeia regină, spre a întregi astfel, într-un cuplu indestructibil, eternul mister al creației, dar și autoritatea patriei amenințate de un viitor nesigur.

Tocmai de aceea, scriitori și exegeți contemporani cu Strachey au văzut în *Regina Elisabeta I și contele de Essex*, în primul rând, o operă literară și nu o lucrare de erudiție. Ei erau de părere că nu fusese în intenția lui Strachey să elaboreze istorie pură, ci să exprime într-o formă artistică adecvată o tragedie istorică, în scopul de a stimula, vitaliza și intensifica imaginația cititorului, stârnind în el emoții profunde.

În acest sens, pe primul plan al biografiei *Regina Elisabeta I și contele de Essex* se situează tema tragică a nesigurăței și a incompatibilității ființelor umane, eforturile lor de a găsi o cale de înțelegere, sfâșiate de dorințe nesăbuite, de lupta aprigă pentru putere, de violențe surde și de impulsuri iraționale. Întâlnim aceeași temă, desigur, sub diverse avataruri, în marile opere ale umanității, de la *Hamlet* la *Don Quijote*, până la teatrul deriziunii și al absurdului din zilele noastre. În cartea lui Strachey se face simțită concepția shakespeariană despre drama mistuitoare a voinței de putere exprimată în relațiile contradictorii dintre afinitățile și antagonismele celor doi parteneri, Essex și Elisabeta.

Unde e umbra, unde e lumina în jocul confuz și paradoxal al Elisabetei care dădea impresia că ascunde ceva atunci când își dezvăluia intențiile reale și, dimpotrivă, arunca o lumină revelatoare tocmai în momentul când părea că disimulează cu vădită perfidie? Cu o artă consumată, în care se îmbină savoarea metaforei ingenioase cu aceea a ironiei rafinate, autorul schițează piruetele reginei, natura ei proteiformă care i-a lăsat perplecși nu numai pe contemporani, dar și pe istorici în decursul vremurilor (citată pp. 29–30, cap. II): „*Astfel era natura ei, să plutească dacă vremea era calmă pe o mare de nehotărâri și când începea să sufle vântul, să înainteze în zigzag manevrând febril pânzele. Dacă ar fi fost altfel, dacă ar fi avut după modelul recunoscut al omului puternic de acțiune, capacitatea de a-și fixa o linie de conduită și de a o păstra în mod constant, ar fi fost pierdută. S-ar fi lăsat prinsă fără nădejde de scăpare în mrejele forțelor care o înconjura și, aproape în mod fatal, ar fi*

mers cu pași repezi la distrugere. Propria-i feminitate a salvat-o. Numai o femeie se putea eschiva cu atâta lipsă de pudoare, numai o natură feminină putea să renunțe cu o atât de totală lipsă de scrupule la ultimele fărâme de consecvență, ba chiar de demnitate, onoare și bun-simț ca să eludeze grozava necesitate de a lua, cu toată seriozitatea, o hotărâre“.

Dar dacă o latură a personalității suveranei oglindea vanitatea ieftină, jumătățile de măsură, extravaganța vestimentară, pasiunea pentru tinerii cavaleri, în contradicție cu propria-i frigiditate, cealaltă latură, în schimb, cuprindea aspectele pozitive care i-au câștigat recunoașterea posterității, cum ar fi elevația culturii și exprimării, curajul și devotamentul patriotic, capacitatea dominării situațiilor în momente grave, într-un cuvânt, o uluitoare sinteză a contrariilor.

Essex, cu farmecul incomparabil al tinereții, cu natura lui romantică, îndrăgostită de panaș, de aventură și de glorie, mândru de vechea sa obârșie nobiliară, neînfricat și cutezător, dar pripit, slab tactician, era încercat de emoții prea puternice spre a putea fi controlate. Sincer și generos, dar de o impetuositate nu întotdeauna îndreptățită, Essex rămâne totuși o personalitate captivantă care trezește compasiunea, în pofida erorilor săvârșite și a temperamentului său inegal. Cititorul încearcă sentimentul tulburător că nefericitul conte, tributار propriului destin, a devenit treptat victima dublei fatalități, în care se înfruntau atât forțe exterioare, vrăjmașe, simbolizate parcă de acea Irlandă răzvrătită, ireală și crudă, care l-a dus spre pieire, cât și forțe interioare, întreținute de firea sa nepotolită, ahtiată de măreție și acțiuni riscante.

Complex, întortocheat, machiavelic, caracterul lui Francis Bacon – marca umanistă a Renașterii engleze – constituie pentru mulți cititori surpriza, sau poate chiar revelația cărții lui Strachey. Dacă puterea intelectului, prestigiul erudiției, capacitatea exprimării ori rafinamentul gustului său artistic, alături de intuiția lui genială de a introduce metoda experimentală în cercetarea fenomenelor naturii, sunt trăsături care definesc personalitatea rațională a lui Bacon, autorul se servește în schimb de metafora șarpelui – imagine biblică a spiritului malefic – spre a ilustra faptele echivoce, inedite și surprinzătoare ale personajului. Strachey arată pe îndelete, cu perseverență luciditate, felul cum înțelepciunea și noblețea spiritului pot să se degradeze cu timpul: „*Un șarpe, într-adevăr*“, scrie Strachey, „*i-ar fi putut sluji drept emblemă – înțeleapta, sinuoasa, primejdioasa vietate, vlăstar al tainei și al neasemuitului pământ. Răsună un zvon de melodie și, ca prin farmec, creatura unduioasă își înalță unduiosul trup, întinde capul, se înclină și ascultă, legănându-se ca într-un extaz*“ (p. 57, cap. V).

Cu un respect al nuanțelor psihologice perfect integrate în viziunea istorică a personajului, Strachey îi acordă o deosebită atenție lui Robert Cecil, primul baron Burghley, consilier și ministru cu mai multe portofolii. Inteligent, loial, cu dorința de a servi și de a se devota suveranei sale, Robert Cecil pare liniștit și împăcat cu el însuși, dacă nu resemnat, dar numai în aparență, căci în adâncurile ființei el e un torturat. Oricare ar fi obiectul sau preocupările sale de moment, el aspiră la ceva inefabil care să-i satisfacă sensibilitatea complexă și chinuită de propria-i diformitate fizică.

Din acest carnaval de măști care se perindă la Curtea engleză, Strachey acumulează nenumărate crochiuri, cum ar fi acelea ale Lordului Burghley, Walter Raleigh, John Donne, dr. Rodrigo Lopez, John Harington, Fulke Greville (primul baron Brooke), fără a mai vorbi despre Filip al II-lea al Spaniei și persoanele din jurul său. Asupra unora insistă sau revine, pe altele le expediază prin trăsături mai sumare, fiecare însă îi solicită atenția, contribuind astfel la efectul de ansamblu, la întregirea frescei istorico-sociale a epocii.

Asemenea tragediilor elisabetane, acest teatru al cruzimii, care se precipită spre deznodământ, ca pe un tobogan de violență și sânge, odată cu execuția lui Essex în 1601, urmată la un interval relativ scurt de moartea suveranei, înconjurată de o atmosferă plină de suspiciune și izolare morală, constituie un prilej de meditație pentru cititorul de astăzi, confruntat la rândul său cu realități din lumea modernă nu mai puțin dramatice.

* * *

Scriitor post-victorian de vocație târzie, Strachey se înscrie în istoria literaturii, în pofida diversității creației sale literare, ca un „homo biographicus“. Într-adevăr, el nu s-a mărginit numai la ilustrarea genului, dar i-a stabilit și premisele estetice, etice, istorice, psihologice, spre a face din biografie o specie literară viabilă, fecundă și incitantă pentru spirit. Succesul pe care îl cunoaște astăzi genul biografic se datorează în mare parte lui Strachey, care prin exigența cercetării textelor și imaginația sa fecundă, a înălțat biografia la nivelul operei beletristice, prin tratarea genului corespunzător cerințelor artistice.

Biografiile lui Strachey dăinuie prin dimensiunea lor istorică, prin seriozitatea metodelor de investigație, dar și prin forța de expresie a stilului său plastic, fluid, metaforic. Nu o dată admiratori sau comentatori ai săi au încercat să-l discolpe, ca de o tară, de faptul că s-a considerat, îndeosebi, istoric și n-a rămas numai un „homo fictus“, adică un scriitor pur imaginativ care pe deasupra evenimentelor istoriei țintea la semnificația umană a personajelor.

Artist abstract, romantic și elocvent? Cătuși de puțin; un scriitor din acea familie de spirite *non-conformiste* a căror modestie nu îngăduie cititorului să discute decât în șoaptă enigmele artei și ale vieții.

MIRCEA PĂDURELEANU (†)

Text extras din prefața-eseu inițială, publicată în 1981,
repus în formă și sintetizat de Diane Chesnais